

УДК 341.1/.8

DOI <https://doi.org/10.32782/lexsportiva/2021.1.1>

Болокан Інна Вікторівна,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного права
Запорізького національного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1868-7552>

АНТИДОПІНГОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО: НЕДОЛІКИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Досліджено зміст поняття «допінг» з акцентом на особливостях його нормативного визначення. Вказується на доцільність деталізації нормативних дефініцій в частині доповнення окремими характеристиками. Розмірковується про комплексність нормативних актів з питань протидії та боротьби із «допінговим явищем», характеризуються цивільно-правові, адміністративно-правові та кримінально-правові аспекти відносин у сфері запобігання застосуванню і розповсюдженню допінгу в спорті. Вказується про таку особливість документів міжнародного характеру, як використання абстрактних, узагальнюючих формулювань, які, з одного боку, роблять ці документи «гнучкими» у застосуванні, адже відповідає потреба їх постійної зміни, але, з іншого боку, залишають простір для маніпуляцій. Обґрунтовується необхідність зміни підходу вітчизняного законодавця до питань відповідальності, зокрема доцільність запровадження адміністративної відповідальності за порушення вимог антидопінгового законодавства та розширення складів кримінальних правопорушень, адже фіксація фактів антидопінгових порушень дискредитує репутацію не лише самого спортсмена, але й держави, яку він представляє. Констатується незручність щодо свого практичного використання національних нормативних актів з питань антидопінгового контролю та відповідальності за порушення антидопінгових вимог через наявність значної кількості «відсилань» до інших актів та використання узагальнюючих формулювань.

Ключові слова: допінг, заборонені речовини, антидопінгове законодавство, порушення антидопінгових правил, відповідальність за порушення вимог антидопінгового законодавства.

Bolokan I.V. ANTIDOPING LEGISLATION: DISADVANTAGES AND DIRECTIONS OF IMPROVEMENT

The content of the concept of “doping” with an emphasis on the peculiarities of its normative definition is studied. The expediency of detailing normative definitions in terms of supplementing certain characteristics is indicated. The complexity of normative acts on combating and combating the “doping phenomenon” is discussed, and civil, administrative, and criminal aspects of relations in the field of prevention of the use and spread of doping in sports are characterized. It points to such a feature of international documents as the use of abstract, generalizing wording, which, on the one hand, make these documents “flexible” in use, because there is no need for constant change, but, on the other hand, leave room for manipulation. The necessity to change the approach of the domestic legislator to the issues of liability is substantiated, in particular; the expediency of introducing administrative liability for violating anti-doping legislation requirements and expanding the number of criminal offenses, as fixing anti-doping violations discredits not only the athlete's reputation but also the state he represents. There are inconveniences regarding the practical use of national regulations on anti-doping control and liability for anti-doping violations due to the large number of “references” to other acts and the use of general wording.

Key words: doping, prohibited substances, anti-doping legislation, violation of anti-doping rules, liability for violation of anti-doping legislation requirements.

Постановка проблеми. Питання наявності фактів застосування допінгу були і залишаються актуальними для спортсменів, адже від того, чи застосовувались вони конкретним спортсменом, що й могло сприяти здобуттю перемоги у спортивних змаганнях, часто залежить подальша доля спортивної кар'єри, яка в активній своїй фазі, як відомо, є доволі нетривалою. Для ефективної протидії будь-якому негативному для держави явищу має бути не лише розроблене досконале нормативне підґрунтя, але й забезпечена ефективна реалізація відповідних нормативних приписів, у тому числі шляхом запровадження відповідаль-

ності за їх порушення. Специфікою нормативного регулювання галузі спорту є комплексність нормативно-правових актів. Дослідження питань ефективності наявного нормативного регулювання щодо попередження та протидії застосуванню допінгу спортсменами, є актуальним та витребуваним напрямом наукових досліджень, адже дозволяє виявити недоліки нормативного регулювання та сформулювати пропозиції щодо його вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливості нормативного регулювання різних аспектів у галузі спорту час від часу висвітлюються

як фахівцями-представниками різних вітчизняних галузей права, так і юристами-практиками, а найбільш витребуваною тематикою публікацій є: перспективи інституційного розвитку спортивної галузі (наприклад, праці М. Ткалича, Ю. Толмачевської), висвітлення різних аспектів вирішення спорів спортивним арбітражним судом (наприклад, праці С. Кравцова, В. Крижанівського, А. Куліш, О. Зозулі, Б. Дучака, А. Даточного), питання правової природи угод зі спортсменами (наприклад, праці Я. Бабенко, С. Багдашкіної, О. Волкова), огляд особливостей надання юридичних послуг у сфері спортивного права (наприклад, праці Г. Гаро, М. Бабішеної) тощо. Натомість правові аспекти питань протидії «допінговому явищу» у спорті наразі у повній мірі не висвітлені, а, відтак, потребують належної уваги.

Метою статті є аналіз особливостей нормативного регулювання питань попередження та протидії фактам використання допінгу задля підвищення спортивних результатів, виявлення недоліків у цьому регулюванні, формулювання пропозицій щодо їх усунення, окреслення напрямів вдосконалення відповідної нормативної бази.

Виклад основного матеріалу. У серпні 2006 р. Україною було ратифіковано [1] Міжнародну конвенцію про боротьбу з допінгом у спорті, в якій допінг у спорті визначається як випадок порушення антидопінгового правила (п. 9 [2]). До таких випадків у цій Конвенції віднесено вісім різних ситуацій.

Насамперед слід визначитись із змістом відповідного поняття. У тлумачних словниках іншомовних слів, «допінг» тлумачиться як «фармакологічні та інші речовини, що при введенні в організм спричиняють тимчасове підвищення його активності» [3, с. 199]. Якщо надати спрощене визначення цього поняття, то можна сказати, що це заборонені міжнародними та національними спортивними організаціями речовини, якій сприяють штучному підвищенню спортивних результатів, наслідком застосування яких й можуть бути перемоги на змаганнях. Про те, що йдеться саме про заборону, свідчить й аналіз змісту інших суміжних понять. Так, наприклад, у визначенні «допінг-контроль», яке закріплене в одному з підзаконних нормативно-правових актів, йдеться про процедуру, яку проводять представники медичного закладу з метою виявлення вживання спортсменами *заборонених* медичних препаратів [4].

Аналіз змісту випадків, які віднесені до порушень антидопінгових правил, дозволяє з'ясувати, що стосовно дій конкретного спортсмена акцен-

тується на забороненості певної речовини або її метаболів, а безпосередньо виявленим порушенням є її наявність в його організмі, або, навіть, спроба її використати, тобто скористуватись певним потенціалом її можливої дії задля досягнення кращого спортивного результату. Інші порушення пов'язані із потенційним бажанням приховати вказані вище факти. Ймовірно розробники відповідного міжнародного документу виходили з того, що якщо спортсмен не користується допінгом, йому немає чого й приховувати, а, відтак, проблем із наданням проби не повинно бути (маються на увазі такі порушення, як відмова з'явлення на взятті проби чи просто факт неявки без поважних причин). Слід зазначити, що як і будь-який інший загальний документ, у цьому також вміщуються чимало понять без чіткого означення їх змісту. Традиційно, як і у національному законодавстві, не надається хоча б приблизного переліку поважних причин. І такий підхід навряд чи можна критикувати, адже надання приблизного переліку завжди залишатиме відкритим питання щодо його розширення, а закріплення вичерпного переліку практично є неможливим або, принаймні, недоцільним (через неможливість врахування всіх життєвих ситуацій, що спричинятиме ситуації його постійного оскарження і, таким чином, залишення відкритим питання про його прогнозованість та стабільність). Питання об'єктивності досягнених спортсменом результатів щодо виключення можливості використання ним стимуляторів, опосередковано пов'язані із такими порушеннями антидопінгових правил у зазначеному вище переліку, як володіння та/або розповсюдження заборонених речовин й методів, а також допомога, заохочення, сприяння, підбурювання, укриття або співучасть в будь-якій іншій формі, у порушеннях антидопінгових правил [2]. Останнє може стосуватись й інших (не лише безпосередньо спортсменів) осіб, так само як і таке порушення, як маніпуляції або спроба маніпуляцій із будь-якою частиною допінг-контролю.

Як вже зазначалось, з позиції особливостей національного правового регулювання питань, пов'язаних із протидією використанню допінгу, а також питань здійснення контролю у сферах спорту та медичного його обслуговування, встановлення відповідальності за заборонені дії, чітко простежується комплексний характер відповідних нормативних актів. Наприклад, зважаючи на неоднозначний склад речовин, які відносять до категорії «допінг», можна характеризувати їх з позиції характеристики як «речей, обіг яких є обмеженим». Якщо ж порівнювати їх з іншими

об'єктами, найбільш близькими вони є до такої групи речей, як ліки. Вказане ілюструє певний зв'язок із цивільним законодавством.

Пояснимо тезу про «неоднозначність» складу речовин, які є допінгом. Поширеною на просторах Інтернет є інформація про те, що у професійному спорті допінгом називають будь-які ліки або медичні маніпуляції, за допомогою яких вдається досягти підвищення можливостей людського організму, до яких, зокрема, відносять й речовини для нарощування м'язової маси, для підвищення витримки тощо (див., наприклад [5]). Перелік речовин, які вважаються допінгом, вміщується у так званому стоп-листі ВАДА (Всесірної антидопінгової асоціації). І при цьому, висвітлюючи наявні у ньому препарати та методи, автори відповідних публікацій акцентують на такому важливому аспекті, як незакритий його перелік, адже у ньому використане формулювання, що «крім перелічених препаратів, заборонені також інші субстанції із подібною хімічною структурою або біологічними ефектами» [6]. Акценти робляться й на такому не менш важливому аспекті, як розміщення у цьому переліку не лише того, що є допінгом, але й інших заборонених речовин. Зокрема щодо змагань з окремих видів спорту заборонено, наприклад, вживання алкоголю.

Аналіз вітчизняної нормативно-правової бази свідчить про наявність нормативних визначень поняття «допінг» як у законодавчих (Закон України «Про антидопінговий контроль у спорті», ст. 1 [7]) так і у підзаконних нормативно-правових актах (Наказ Мінагрополітики України від 16.03.2011 р. № 77 [8]). Із законодавчого визначення зрозумілим стає коло суб'єктів, які відносять ті чи інші речовини до числа допінгових (компетентні органи відповідних спортивних організацій). Натомість визначення у підзаконному акті більш змістовно розкриває поняття «допінг», яке відповідає його сприйняттю й на побутовому рівні. І хоча цей акт стосується не людей, а тварин (коней, які беруть участь в скачках), визначення допінгу як «речовини, що збуджує, тонізує, заспокоює або знеболює, яка застосовується з метою стимуляції або релаксації», на наш погляд, є більш вдалим. Вважаємо, що всі складники цього визначення можуть бути включені за своїм змістом до такої частини визначення поняття «допінг» у Законі України «Про антидопінговий контроль у спорті», як «речовини і методи, що застосовуються для підвищення працездатності спортсменів», адже все перелічене однозначно сприяє підвищенню працездатності. Отже, доцільним вбачається деталізація форму-

лювання поняття «допінг» у Законі України «Про антидопінговий контроль у спорті» з урахуванням наведених вище його характеристик.

Оскільки мова йде про здоров'я людини (у визначенні поняття «допінг», яке закріплено у Законі України «Про антидопінговий контроль у спорті», при характеристиці цього поняття зазначається про потенційну небезпечність відповідних речовин і методів для здоров'я спортсменів), частково зрозумілим є підхід вітчизняного законодавця до питань встановлення адміністративної чи кримінальної відповідальності за скоєння відповідних дій. Так, зокрема, у Кримінальному кодексі України закріплена лише одна стаття (ст. 323), яка встановлює широкий спектр санкцій (в залежності від ступеню суспільної небезпеки, повторюваності, суб'єктів, які вчиняють відповідне кримінальне правопорушення), серед яких штраф, позбавлення права обіймати певні посади протягом певного строку, позбавлення права займатися певною діяльністю на певний строк, обмеження волі, позбавлення волі, за спонукання неповнолітніх до застосування допінгу [9]. У цій статті не йдеться про спортсменів, натомість системний аналіз її змісту свідчить, що мова йде саме про сферу спорту. Про це свідчить згадування про такого суб'єкта як тренер, а також зміст примітки до статті, яка вміщує відсилання до Антидопінгового кодексу Олімпійського руху [10]. Сама ж стаття включається у блок кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших правопорушень проти здоров'я населення (Розділ XIII).

В Кодексі України про адміністративні правопорушення будь-які склади, які б встановлювали адміністративну відповідальність за порушення антидопінгових правил, не закріплені. У Розділі IV Закону України «Про антидопінговий контроль у спорті», присвяченого питанням відповідальності за порушення антидопінгових правил та законодавства про антидопінговий контроль, здебільшого йдеться про суб'єктів, які розглядають факти порушення антидопінгових правил (Національний антидопінговий центр, інші антидопінгові організації). Що ж стосується санкцій – закріплюється бланкетна норма з посиланням на санкції, які закріплені у Міжнародній конвенції про боротьбу з допінгом у спорті [2].

Наприкінці 2020 р. Національним антидопінговим центром України були затверджені нові Антидопінгові правила [11], де й можемо знайти перелік санкцій, що застосовуються до фізичних осіб (ст. 10), наслідки для команд (ст. 11), санк-

ції, застосовні до інших спортивних організацій (ст. 12). Так, наприклад, санкціями, що застосовуються до фізичних осіб, є анулювання результатів спортивного заходу, змагань (пп. 10.1, 10.10), відсторонення, у т.ч. довічне (пп. 10.2, 10.9.1.2). Наслідками для команди можуть бути зняття очок, дискваліфікація зі змагання або заходу та інші (п. 11.2).

Висновки. Підсумовуючи аналіз нормативно-правових актів з питань протидії та боротьби із «допінговим явищем», можемо констатувати наступне. По-перше, у документах міжнародного характеру часто використовуються доволі абстрактні, узагальнюючі формулювання, які, з одного боку, роблять ці документи «гнучкими», адже відпадає потреба постійно їх змінювати, додаючи нові препарати та методи, поважні причини несвоєчасного подання чи неподання проб спортсменами і т.ін., але з іншого боку, це залишає простір для маніпуляцій, принаймні дає можливість постійно дискутувати щодо закріплених у них положень. По-друге, у національному законодавстві питання, що так чи інакше стосуються «допінгових аспектів», зачіпають різні сфери правового регулювання (цивільно-правове, медичне, адміністративне (в частині контролю), кримінальне тощо), стосуються вони не лише спортсменів, натомість сфера їх застосування обов'язково стосується спортивних змагань (наприклад, скачки). По-третє, доцільним вбачається вдосконалення вітчизняного законодавства з питань адміністративної та кримінальної відповідальності за скоєння дій, пов'язаних із порушенням антидопінгового законодавства. У зв'язку із цим слід згадати і про незначний наразі обсяг останнього, який, здебільшого, складається із міжнародних документів. Обґрунтуванням необхідності зміни підходу до питань відповідальності може слугувати факт дискредитації

репутації не лише самого спортсмена чи іншої особи, яка сприяла відповідним порушенням, але й репутації держави, яку представляє спортсмен. Іншим аргументом є задеклароване у ст. 3 Конституції України положення про те, що людина та її здоров'я є найвищою соціальною цінністю для держави. Загалом національне законодавство з питань контролю та відповідальності за порушення антидопінгових правил є доволі незручним щодо свого практичного використання, адже вміщує чимало «відсилань» до інших актів, часто використовує узагальнені формулювання. Вітчизняне законодавство про адміністративні правопорушення не встановлює адміністративну відповідальність за жодну з дій, пов'язану із порушенням антидопінгового законодавства. Звичайно, можна казати про те, що це стосується здоров'я того, хто використовує допінг, але одним із способів зупинити те, із чим держава намагається вести боротьбу (виходячи з назви відповідного міжнародного документу, який Україна ратифікувала, – Міжнародна конвенція *про боротьбу* з допінгом у спорті, а також із характеристики Національного антидопінгового центру, статус якого визначено як спеціалізованої державної установи, метою утворення якої є профілактика, запобігання застосуванню і розповсюдженню допінгу в спорті [12]), може бути й встановлення адміністративної відповідальності за відповідні дії. Що ж стосується кримінальної відповідальності, законодавче вирішення цього питання теж навряд чи можна визнати досконалим. Відповідний склад кримінального правопорушення змінювався лише один раз – у 2008 р. Законом № 616-VI [13], натомість чимало аспектів можливих порушень цей склад не враховує. Вказане може бути предметом подальших наукових обговорень з метою вдосконалення національного законодавства із питань запобігання застосуванню і розповсюдженню допінгу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про ратифікацію Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті : Закон України від 03.08.2006 р. № 68-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68-16#Text> (дата звернення: 12.10.2021).
2. Міжнародна конвенція про боротьбу з допінгом у спорті від 18.11.2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952_007#Text (дата звернення: 12.10.2021).
3. Нечволод Л. І. Сучасний словник іншомовних слів: походження слів, розгорнуті пояснення, слова синоніми. Харків : Торсінг Плюс, 2011. 768 с.
4. Про затвердження Правил спортивних змагань з шорт-треку : Наказ Міністерства спорту від 01.04.2019 р. № 1616. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0425-19/ed20190401#n25> (дата звернення: 12.10.2021).
5. Что такое допинг и как он работает. Meduza. 2016. URL: <https://meduza.io/cards/chto-takoe-doping-i-kak-on-rabotaet> (дата звернення: 12.10.2021).
6. Ашихлин, Я. Насколько эффективна борьба с допингом. Медицинский анализ. 2016. URL: <https://carnegie.ru/commentary/63870> (дата звернення: 12.10.2021).

7. Про антидопінговий контроль у спорті : Закон України від 07.02.2017 р. (із змінами) № 1835-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-19#Text> (дата звернення: 12.10.2021).
8. Про затвердження Правил випробувань племінних коней рисистих, верхових і ваговозних порід на іпподромах України : Наказ Мінагрополітики України від 16.03.2011 р. № 77. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-11#Text> (дата звернення: 12.10.2021).
9. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. (із змінами та доповненнями) № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.10.2021).
10. Всесвітній антидопінговий кодекс. URL: http://nadc.org.ua/wp-content/uploads/2018/08/WADA-Code_UA.pdf (дата звернення: 12.10.2021).
11. Антидопінгові правила : Наказ Національного антидопінгового центру України від 15.12.2020 р. № 30. URL: https://nadc.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/2021_NADC-Ukraine-ADR_UA_2020-12-15_001.pdf (дата звернення: 12.10.2021).
12. Про утворення Національного антидопінгового центру : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.07.2002 р. № 1063. URL: <https://nadc.org.ua/dokumenty/normatyvni-dokumenty-ukrayiny/nakazy-kabinetu-ministriv-ukrayiny/> (дата звернення: 12.10.2021).
13. Про внесення змін до статей 304 та 323 Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти сім'ї та дітей : Закон України від 01.10.2008 р. № 616-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-17#Text> (дата звернення: 12.10.2021).

REFERENCES:

1. Ukraine. (2006). On Ratification of the International Convention against Doping in Sport: Law 68-V. In: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68-16#Text>
2. UNESCO. (2005). International Convention for the Suppression of Doping in Sport of 18 November 2005. In: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952_007#Text
3. Nechvolod, L. (2011). Modern dictionary of foreign words: the origin of words, detailed explanations, synonymous words. Kharkiv: Torsing Plus. ISBN 978-966-404-941-9
4. Ministry of Youth and Sports of Ukraine. (2019). On approval of the Rules of sports competitions in short track: Order 1616. In: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0425-19/ed20190401#n25>
5. Meduza. (2016). What is doping and how does it work. In: <https://meduza.io/cards/chto-takoe-doping-i-kak-on-rabotaet>.
6. Achikhlin, Ya. (2016). How effective is the fight against doping. Medical analysis. In: <https://carnegie.ru/commentary/63870>.
7. Ukraine. (2017). On anti-doping control in sports: Law 1835-VIII. In: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-19#Text>.
8. Ukraine (2011). On the statement of Rules of tests of breeding horses of trotting, riding and heavy breeds on hippodromes of Ukraine: Order 77. In: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-11#Text>.
9. Ukraine. (2001). Criminal Code of Ukraine: Law 2341-III. In: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
10. World Anti-Doping Agency. (2015). World Anti-Doping Code. In: http://nadc.org.ua/wp-content/uploads/2018/08/WADA-Code_UA.pdf.
11. National Anti-Doping Center of Ukraine. (2020). Anti-doping rules: Order 30. In: https://nadc.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/2021_NADC-Ukraine-ADR_UA_2020-12-15_001.pdf.
12. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2002). On the establishment of the National Anti-Doping Center: Resolution 1063. In: <https://nadc.org.ua/dokumenty/normatyvni-dokumenty-ukrayiny/nakazy-kabinetu-ministriv-ukrayiny/>.
13. Ukraine. (2008). On Amendments to Articles 304 and 323 of the Criminal Code of Ukraine on Strengthening Liability for Crimes against Families and Children: 616-VI. In: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-17#Text>.